

Politik och mission

AV MARJA VAISÄLA

Några begrepp

Vårt ämne heter politik och mission, med särskild blick på Namibia. *Namibia* är ett namn som används av Förenta Nationerna. Jag skall kalla landet Sydvästafrika, ty mitt pass innehåller ett gällande visum till Syd- og Sydvästafrika, och det är Sydafrika som de facto regerar i Sydväst.

Det finns också andra ord som behöver förklaring. Jag kommer att tala om *vita* och *svarta* människor, ehuru båda har ett mer eller mindre starkt pigment av brunt. Jag skall inte använda ordet afrikaner för att det är förvirrande: i södra Afrika finns det nämligen både svarta och vita afrikaner, som kunde kallas så. De vita afrikanerna kommer jag at kalla *boer*, ehuru det kanske är gammalmodigt. (Här måste jag be om ursäkt för att jag så ofta kommer att använda ordet 'jag'. Meningen därmed är, att det inte är fråga om exakta fakta, utan om min personliga uppfattning).

Sedan till ordet *mission*. Det används ofta i meningen missionsstyrelse hemma eller på fältet. Jag betraktar vårt ämne *ur en menigs synvinkel*. Med mission menar jag därför främst missionärer som personer eller som samfund.

Är missionsarbete opolitiskt?

Om temat *mission och politik* har man i vår tid hört mycket. Man har hållit föredrag och konferenser, man har författat resolutioner och skrivit lärda artiklar. Man påstår, att det är omöjligt att vara neutral, om man försöker det, ger man sitt stöd till den härskande politiska makten. Vidare pekar man på, att missionsarbetet har politiska följder; därför fordrar man, att missionen också måste göra politiska planer.

Nu undrar jag om inte de flesta av oss känner oss litet osäkra inför sådana krav. Vi vill inte motsäga fackmän, vi bara har en känsla, att

missionen inte har mycket att göra med politiken – och vi vet så litet om den. Egentligen är vår inställning mycket naturlig. Vi har kanske upplevat en väckelse vid ett andligt möte, vi har vuxit i vår tro under en predikstol, och säkert har vi läst mer andaktsböcker än politiska pamfletter. Väl finns det troende kristna, som är intresserade av politik, men sannolikt söker de någon annan form av tjänst än just hos missionen. Vad skall vi då säga om kraven att vi måste sysselsätta oss med politik?

Vad säger Bibeln?

Låt mig här hålla ett litet bibelstudium. När vi läser i evangelierna *vad Jesus har sagt* eller gjort, finner vi kanske bara en sak, som har ett tydligt politiskt innehåll, nämligen: «så given då kejsaren vad kejsaren tillhör, och Gud vad Gud tillhör». Det ser ut, som om Kristus hade velat vara neutral eller opolitisk och blev alltså en understödare av status quo eller det romerska tyranniet. Likaså var fallet med Paulus. «Var och en vare underdånig den överhet som han har över sig.» Osv. Det egendomliga är, att både aposteln och vår Herre avrättades som rebeller mot kejsaren dvs., på politiska grunder. Man kunde tänka, att ehuru de var ointresserade av politiken, fanns det något i deras liv eller lära eller i båda, som ledde till en konflikt med överheten, som inte var en rättfärdig Guds tjänare. Detsamma hände med martyrerna: genom sin död vittnade de inte bara om sin tro utan också om orättvisa i det härskande politiska systemet. «Lärjungen är icke förmer än sin mästare – det må vara lärjungen nog, om det går honom såsom hans mästare», sade Jesus.

I Sydafrika och också i Sydvästafrika har kyrka och stat eller mission och stat ofta råkat i konflikt. Är det något i själva missionsbefallningen, som har lett till denna situation?

Enligt Markus (och Lukas och Johannes) kan Jesu befallning uppfattas andligt: «Gån ut i hela världen och prediken evangelium . . . Den som tror och bliver döpt, han skall bliva frälst . . .» Om man gör så, kommer man kanske att erfara svårigheter i ett muhammedanskt land, men inte i det kristna Sydafrika. Vi måste läsa Matteus. . . . «gören alla folk till lärjungar döpande dem . . .» och «*lärande dem att hålla allt vad jag har befallt eder*». Det betyder inte: vad Jesus har befallt oss att lära; det betyder: vad Jesus har befallt oss att hålla.

För att finna ut, vilka bud Jesus gav de första missionärerna, sina lärjungar, läste jag Matteus evangelium från början. «Gören bättring

... följ mig, så skall jag göra eder till människofiskare ... edert ljus må lysa inför människorna» – sådana bud gäller väl en missionär.

Många av Jesu ord handlar om människans personliga liv, också förhållandet till nästan: «Förlik dig med din broder ... vänd den andra kunden till ... älsken edra ovänner ... giv din almosa i det fördolda». Allt detta är tillåtet i södra Afrika.

I tionde kapitlet finner vi ordet: «Boten sjuka ...» Det har missionärerna gjort från början. Senare har olika missionsorganisationer byggt sjukhus och kliniker. I Sydvästafrika har det inte lett till större kollisioner mellan missionen och staten.

Många ställen betonar förhållandet till egendomen. «Samlen eder icke skatter på jorden ... gören eder icke bekymmer för edert liv ...» När Jesus för första gången sände ut sina lärjungar, skulle dessa ej taga pengar med sig. Alla sådana bud är ju «opassande» ord, som inte duger till en andaktstext här hemma. De olika missionerna har dock tillämpat dem där ute, åtminstone i någon mån: missionärerna är vanligen fattiga i jämförelse med andra vita. Det har inte skadat missionen i regeringens ögon, ty vi har dock blivit rikare än de svarta. Annorlunda hade det kanske varit, om de moderna missionerna hade fattat dessa ord såsom urförsamlingen gjorde det. Om de hade haft «allting gemensamt», inte bara sinsemellan, utan också med de nya kristna, skulle Afrika kanske se annorlunda ut, men det lönar sig inte att försöka föreställa sig, om det vore bättre eller sämre.

Det förefaller än så länge, som om det vore ofarligt att följa Nasarén i södra Afrika, men det finns Jesu ord, som kan få obehagliga politiska följder. Kanske är det inte bara en tillfällighet, att de ofta är sådana ställen, som Jesus citerar ur Gamla testamentet. «Du skall älska din nästa såsom dig själv ... det som är viktigast i lagen är rätten och barnhärtigheten och troheten ... allt vad I viljen att människorna skola göra eder, det skolen I och göra dem; ty detta är lagen och profeterna». Här har vi den ömma punkten. Dessa ord förutsätter nämligen, att man på något sätt byter ställning med sin nästa, och *detta är inte tillåtet under Sydafrikas förvaltning*. Den europeiska missionären tillhör den härskande vita gruppen och han åtnjuter privilegier, som landets svarta invånare aldrig skall ha. Så händer det, att den frommaste väckelsepredikant kan bli «invecklad i politik». Hur det händer, skall belysas med några exempel.

Missionärer som råkade i konflikt med staten

Den anglikanska prästen *Trevor Huddleston* arbetade på femtitalet i Sophiatown, en «svart» förstad intill Johannesburg. Då beslöt myndigheterna, att området skulle deklarerats «vitt». Invånarna fick order att flytta bort, men de vägrade. Det var nämligen så, att ehuru Sophiatown var slum, var den ett mycket märkligt fenomen i Sydafrika: det var ett område, där även de svarta kunde besitta fast egendom. Fader Huddleston började kämpa för och med sina församlingsmedlemmar. Följden var, att han utvisades ur landet. Då skrev han boken «Nought for your Comfort», som skildrar människors kamp för sina hem.

Man kan påstå, att Huddleston betraktar situationen med ensidig iver. Detsamma kan man inte säga om en annan anglikan, lady *Hannah Stanton*, som omkring 1960 var föreståndarinna på en missionsstation nära Pretoria. I Sharpevilles dagar hölls ett protestmöte i närheten av hennes station, och hon såg med egna ögon, hur polisen angrep några män. Följande dag läste hon i tidningen, hur mobben hade anfällt polisen! Vad gjorde lady Hannah? Som en britt var det för henne en helt naturlig sak att skriva en rättelse till tidningen. Då började händelserna utvecklas, och efter en tid fann hon sig själv i ett fängelse! Hon fick inte något tillfälle att försvara sig, utan tvangs att lämna landet. Så skapades boken «Go well – Stay well».

I den anglikanska kyrkan har det snarare varit en regel än ett undantag, att biskopar har blivit utvisade. Ur Sydvästafrika utvisades för fem år sedan *biskop Maize* och förra året *biskop Winter*. Om det nu är sant, att det är lydnad inför ordet, som leder till konflikt med apartheidlagar, så kan man fråga sig, om anglikanerna följer vår Mästare med djupare allvar än till exempel vi lutheraner. Naturligtvis är det möjligt att saken är så, men säkert är också, att britterna känner sig hemmastadda i ett land, som har deras modersmål som ett officiellt språk och som har lånat sina politiska strukturer från Britannien. För det andra har den anglikanska kyrkan både vita och svarta medlemmar. Biskoparna har känt sig förpliktade att erinra de privilegierade vita om de svarta medlemmarnas lott.

I likhet med anglikanerna har också den katolska kyrkan en medlemskår av olika raser. Historien om en ung präst, *Cosmas Desmond*, liknar Trevor Huddlestons erfarenheter. Han var stationerad på landet på ett «svart» område. Då fick han se vad som hände, när regeringen började flytta svarta invånare bort från stora städer. De som inte kunde räknas som produktiva «arbetsenheter», måste lämna staden. Tusentals

kvinnor, barn och åldringar samt sjuka lastades på bilar och kördes till någon avlägsen ort, där de skulle börja ett nytt liv. Fader Desmond såg, vilket elände som härskade på en sådan förvisningsort. Då började han besöka också andra orter för att trösta dessa människor på något sätt, men det var svårt att finna något hopp. Han såg läger, där inga bostäder fanns, inget arbete, inga sanitetsanläggningar, inte ens rent vatten. Sjukdomar började härja, små barn och åldringar dog i epidemier. Då Desmond inte kunde göra någonting annat, ville han åtminstone låta allmänheten veta om det skandalösa läget. Han hade skrivit ned notiser, fruktansvärda fakta utan kommentarer. Dessa publicerades som en bok, «The Discarded People». Boken såldes bra. Man hade hunnit ta ett par nya upplagor, när regeringen beslöt stoppa vidare spridande av boken. Desmond var sydafrikansk medborgare. Han kunde ej utvisas ur landet, men han bannlystes i stället. Det betyder, att han väl får bo i sin egen bostad, men han får inte besöka några möten, inte ens träffa mera än en person i gången. Hans bok får inte mera säljas och ingenting av vad han sagt eller skrivit, får citeras offentligt.

Ett sällskap som råkat i konflikt

Dessa var nu exempel på enstaka personer, som har råkat i konflikt med staten. Svårare vore det att skildra hur en hel organisation har råkat i ogunst hos de maktägande. Jag vill dock försöka det med ett enda exempel, nämligen *Finska Missions-sällskapet*. Det är inte bara det exempel som jag bäst känner till, utan också ett mycket intressant fall. Det är ju så, att de finska missionärerna var ursprungligen särskilt positivt inställda emot den nationalistiska regeringens planer.

För hundra år sedan, när de första missionärerna anlände till Ovamboland, var det ännu inte under någon kolonialmakt, och stamhövdingar var dess verkliga regenter. I södern finns ännu i dag ett obebott stäppområde. Nu kan man resa på asfaltväg på ett par timmar över området, men ännu då jag för första gången besökte Ovamboland, måste vi övernatta i ödemarken, och på oxvagnens tid tog det två veckor att resa till den närmaste vita kolonin. Det var därför inte något under, att de finska missionärerna ansåg Ovamboland som ett land och inte bara som en del av Sydvästafrika. Det var lätt för en missionär att jämföra Finland och Ovamboland. Under den hedniska tiden fanns det ännu inte något finskt folk, utan enskilda stammar, som ofta kämpade mot varandra. Så var det också i Ovamboland. – Först kristen-

domen och den svenska erövraren förenade Finlands stammar till ett folk. Därför tänkte vi, att ovambostammarna skulle en dag känna sig som ett folk. – I Finland var det Mikael Agricola som översatte Nya testamentet till finska. Han tog element ur de östliga och västliga språkarterna och lade så fundamentet till ett gemensamt skriftspråk. Våra missionärer tänkte, att emedan också ovambostammarna kunde förstå varandras dialekter, skulle det vara möjligt att skapa ett gemensamt skriftspråk för hela ovambofolket. – I Finland hade vi kämpat för finskatalande ungdomars rätt att få även högre undervisning på sitt modersmål. I Ovamboland tänkte vi aldrig på någon annan möjlighet än att undervisa ovambobarn och vuxna hedningar på deras eget språk! – Man kunde fortsätta med flera exempel, men det här räcker till. Missionärernas motiv var tydlig: «Allt vad I viljen att människorna skola göra eder, det skolen I och göra dem». Så arbetade vi i vår enfald i god tro, att vi uppfyllde Jesu bud. Men om man i dag läser det nationalistiska partiets förkunnelse om de svartas autonomska hemländer och jämför den med våra ideer om Ovamboland, kan man bara säga, att det passar som handen i handsken. Till och med själva målet för vår verksamhet, vår glädje och stolthet, den självständiga Ovambo-Kavangokyrkan med sin svarta biskop var precis det som enligt apartheidsteorier en kyrka borde vara! Det var inte något under, att missionen och staten samarbetade en lång tid i lugn och ro. Man kan bara undra, hur det kom sig, att samma mission slutligen fick ett så dåligt namn hos regeringen, att en hög ämbetsman utbrast: «Ek verklaar oorlog teen die Finse Sending». – Jag förklarar krig emot den finska missionen!

För det första måste jag säga, att missionens och statens inbördes förtroende aldrig var fullkomligt. Missionärerna hade personliga kontakter med ovambobor, som regeringens ämbetsmän inte ens ville ha, eftersom sociala kontakter, ehuru inte förbjudna i lagen, dock inte hör till apartheidsideologin. – För det andra var bereppen Ovamboland, ovambofolk osv. *inte någon ideologi för missionärerna*. De ville inte påtvinga människorna dessa idéer, om de svarta hellre tänkte på ett annat sätt.

Jag nämnde idén om ett gemensamt skriftspråk. Det hade varit praktiskt, ty alla sju ovambostammar räknar tillsammans bara trehundra-tusen människor. Men det gick inte, ty stammarna gillade inte ett sådant försök. Resultatet är, att ovambokyrkan trycker böcker på två olika dialekter – och den katolska missionen på en tredje – enbart för Ovamboland. De som känner Sydafrika vet, att detta gärna accepterades av den vita regeringen.

Annorlunda gick det med den inhemska kyrkan. Den var ursprungligen en nationalkyrka i den begränsade meningen, att ovambofolket var en nation. Men vi tror inte på en ovambokyrka, vi tror på en helig, allmänlig kyrka, och på alla heligas gemenskap. När sedan vår systermission, den Rhenska Missionen, blev moder till en luthersk inhemska kyrka, låg tanken nära till hands, att båda kyrkorna skulle förenas. Det hände – och vid det första gemensamma mötet författade kyrkornas ledare ett offentligt brev till Sydafrikas premiärminister. De hänvisade till missförhållanden, under vilka den svarta befolkningen måste lida, och till slut anhöll de om ingenting mindre än självständighet för Sydvästafrika! Brevet kom för det vita Sydvästafrika som en blixtnad från en klar himmel, men båda missionerna, den finska och den tyska, litade på kyrkan. Missionärerna visste ju tillräckligt om de förhållanden, som hade fått kyrkan att spela en politisk roll.

Med dessa två exempel ville jag visa, att *missionen är i princip politiskt obunden*, det är inte dess sak att planera politiska program. Nu frågar man sig naturligtvis, varför det då är så, att de sydafrikanska myndigheterna betraktar den finska missionen mer och mer som en fiende. Jag tror att det beror på två olika behov hos regeringen. Den behöver en syndabock och den vill inte ha vittnen till sin verksamhet.

Ovamboland skulle ju bli modellen för ett «bantustan». Vad man än tänkte om apartheid, kunde man säga, att om det fanns ett område, där «den separata utvecklingen» skulle lyckas, så var det Ovamboland. Boerna trodde på sin plan, men de mötte svårigheter. År 1966 tog en grupp Ovambomän till vapen och utförde sabotage. Följande år ordnade regeringen folkförsamlingar i de olika stammarna, för att få stöd för sina bantustanplaner. Reaktionen lär inte ha varit så positiv, som man hade hoppats. Förenandet av kyrkorna och det offentliga brevet var också besvikelser. Det var händelser år 1971. Senare samma år följde ovamboarbetarnas stora strejk. I början av 1972 hade man åter oro inom Ovamboland, och när Dr. Waldheim och senare Dr. Escher besökte Sydvästafrika, demonstrerade man mot Sydafrikas förvaltning också i Ovamboland. I år har man åter demonstrerat.

I all sin motgång behövde myndigheterna en *syndabock*. De kunde eller ville inte tro, att de enfaldiga ovamboborna var i stånd att själva tänka ut, hurudan regering de ville ha. Man sökte efter agitatorer. Så hittade man de finska missionärerna, dessa egendomliga vita, som talade ovambospråk med de svarta och sinsemellan sitt eget språk, som ingen människa kunde förstå. Säkert var de hemliga kommunister!

Regeringen hade också dåligt samvete, ty den hade sina metoder att kväsa motståndet. År 1966 och i början av 1967 genomsöktes hela området av den sydafrikanska polisen. Människor arresterades, slogs och torterades tills man fann män, som man kunde anklaga som terrorist-ister. Senare har detsamma upprepats och fortfarande har polisen en nästan obegränsad makt. I Ovamboland får man inte ens anklaga en polisman i en domstol. Polisen får göra vad den vill, och den gör det. Statspolisen torterar människor med elektrisk chock eller andra metoder. I början av maj förstördes ovambokyркans tryckeri av en explosion. Det är mycket sannolikt, att det var den sydafrikanska polisen, som gjorde det. Om denna skräck och ångest vet landets vita befolkning nästan ingenting. Missionärerna har varit vittnen till folkets fruktan och lidande. Och det är något som myndigheterna inte vill ha.

Under de sista åren har den finska missionen haft det allt svårare att få visum och andra tillstånd för sina arbetare. Man har aldrig räknat hur många nya eller gamla missionärer som måste stanna hemma eller resa till ett annat fält, när de inte fick tillstånd. I andra fall kom pappren så sent – t.ex. efter två års väntande – att man redan hade ändrat planerna. Myndigheterna ger ingen förklaring, varför en missionär inte får visum till Sydvästafrika eller tillstånd att arbeta i Ovamboland. Det kan bero på byråkrati eller därpå, att finnarnas antal måste minskas. Det är också möjligt att den ifrågavarande missionären «har gjort någonting».

Några finska missionärer som följde sitt samvete

En av de första, som absolut vägrades visum att återvända till fältet, var doktor *Jarno Laine*. Jag vet verkligen inte, varför en läkare betraktades som en så farlig person. Möjligen därför, att han var tillstädes vid en folkförsamling, dit pressen inte hade fått komma. Om själva mötet berättade han precis detsamma, som man senare fick läsa i alla tidningar, men han var på platsen redan tidigare, då hövdingen gav order till folket om vem som fick yttra sig och hur! Dr. Laine var ett vittne.

Ett mycket klart exempel är fallet *Rauha Voipio*. Fröken Voipio är lektor i ett teologiskt seminarium. Hon hade gjort en undersökning om Ovambos största sociala problem, kontraktarbete. Då arbetarna strejkade, hade hon redan samlat materialet för sitt verk. Då ändrade hon sina planer. I stället för en vetenskaplig avhandling skrev hon fort en pamflett. Hon skrev på «afrikaans», boernas språk, som alla vita i Sydvästafrika förstår. Hon följde sitt samvete, men myndigheterna

betraktade henne som agitator. Därför fick hon under en lång tid inget tillstånd att resa till Ovamboland. Lyckligtvis kunde hon fortsätta sitt arbete, ty det teologiska seminariet är utanför Ovamboland.

Offentligheten har inte hört mycket om den finska missionens svårigheter med resetillstånd. Bara pastor *Mikko Ihamäki med fru Kirsti* blev mycket kända. Det var ganska dramatiskt, att deras visum återkallades bara en vecka före den dag, då de skulle återvända till fältet. Jag tror att Ihamäkis vägrades återkomst därför, att han inte hade kunnat tåga om polisens omänskliga metoder. Såsom en uppriktig kristen hade han gått till höga myndigheter för att berätta vad han hade hört och sett i Ovamboland, och när det syntes vara förgäves, berättade han om saken i Lutherska Världsförbundet. Hans redogörelse offentliggjordes – och så förlorade Ihamäkis sitt tillträde till det älskade landet.

Vad kunde man göra?

När politik börjar bli aktuell på missionsfältet, så är det det första vi gör, att vi diskuterar missionens problem med våra närmaste medarbetare. Stämningen är spänd, och i regel blir det en debatt. Om jag anfaller boerna, så finns det genast en annan, som försvarar dem. En tredje i gruppen tycker illa om det, att man åter har börjat «gräla» och besluter att aldrig «tala politik», och alla går besvikna hem. Ändå vill jag påstå, att *diskussion är av stor betydelse*. Man måste bara förstå situationen. Vi är alla irriterade av en inre spänning. Vi kan inte utmana den okända överheten till debatt, därför öser vi våra känslor över våra vänner, som är plågade av samma spänning. Här gäller bibelordet: «Vredgens, men synden icke». Det är viktigt, att vi får öppna vårt hjärta, men inte bara det. Diskussionen hjälper oss att tänka klarare.

Under åren har vi lärt oss, att vi har burit på mycket onödigt fruktan. Vi behöver inte vara rädda, ty vi har ett gott samvete. Det gäller brevcensuren, men också samtalet med de svarta. Vi måste bara tänka på det, att någon annan kanske får lida, om vi talar för mycket. I ett land, där statspolisen är den högsta herrn, kan det vara farligt att yttra sig om man är en svart person. Därför har vi ofta undvikit *diskussion med våra svarta medarbetare*. Dock vore det för oss mycket viktigt att få lära oss vad de tänker.

Diskussionen om apartheid för inte långt, om man inte vet, vad som händer utanför den egna stationen. *Man måste följa med sin tid*: lyssna till radion och läsa tidningar och litteratur. Jag har varit lärarinna och vi brukade göra så, att den engelska lärarinnan läste den engelska

tidningen, lärarinnan i afrikaans läste en av boernas tidningar, vår ovambokollega allt vad som trycktes för ovambobor och jag läste den tyska tidningen. Detsamma kan man göra med radion. Vad böcker angår, finns det inte mycket om Sydvästafrika, men om Sydafrika har man ju skrivit en riklig litteratur. Den måste man läsa, om man vill lära sig vad apartheid är.

När vi har semester, träffar vi *landets vita befolkning*. Om man då säger, att landets svarta lider orätt isa, får man kanske ett sådant överflöd av motsatta argument, att man blir alldeles stum. Då måste man komma ihåg, att människan som känner att hela hennes värld anfaller, först försvarar sig upphetsad. Det är inte nödvändigt, att missionären skall få det sista ordet, tvärtom: om jag inte fortsätter för länge, kommer den andra efteråt att tänka på mina ord. – Ett argument som ofta framställs är detta: man skall inte kritisera om man inte föreslår något bättre. Men det stämmer inte! Vi har varit hos de svarta, vi vet något, som landets vita inte vet. Det är vår plikt, att informera dem, ty de har valrätt, de är med om att bestämma hur landet skall regeras.

Fröken Voipio gjorde rätt när hon skrev en bok. Den såldes bra även i Sydvästafrika. Alla kan inte skriva böcker, men *vi borde ge mer information* till sådana organisationer, som vill väcka de vitas samvete: till det Kristliga Institutet och «Race Relations Institute».

Det finns pessimister och cyniker som anser, att en liberal vit minoritet inte kan ha något inflytande på de vitas själviska majoritet. *Vi kristna borde handla i tro*. Vi borde be, att Gud skulle väcka riktiga ledare till Syd- och Sydvästafrika. Tänk t.ex. på Dr. Beyers Naudé, som grundade det Kristliga Institutet. En enda man, som lämnade allt och följde Jesus, har haft ett djupt inflytande på tänkesättet i landet. I Sydvästafrika hör man ännu inte om något liknande, men vem vet vad som kan hända. För ett år sedan ordnade den Kristliga Akademin ett möte i Sydvästafrika – såsom den gör varje år – men denna gång behandlades äntligen landets viktigaste problem, förhållandet mellan de svarta och de vita. För första gången hörde man också de svartas mening ur deras egen mun, och deltagarna, huvudsakligen landets tyskar, var djupt gripna.

Våra missionärer har inte talat mycket om politik i Finland. Vad hjälper det t.ex. att hålla föredrag om kontraktsarbete här hemma; det är ovambomännens arbetsgivare som måste höra det. Dock finns det några saker som man inte får säga offentligt i Syd- och Sydvästafrika. Framför allt får man inte kritisera polisen. Därför har landets vita ingen aning därom vad som verkligen händer i Ovamboland. Den

enda möjligheten att göra situationen känd är att *informera organisationer eller pressen i Europa och Amerika*, såsom pastor Ihamäki gjorde. I Sydvästafrika följer man med det, som t.ex. Lutherska Världsförbundet meddelar.

Vad de svarta angår, saknar de inte vår upplysning om sina egna angelägenheter. Inte heller behöver vi berätta för dem om de vitas tänkesätt, ty det känner de också. Det bästa vi kan göra är att tjäna våra svarta bröder och systrar med Guds ord och med praktisk hjälp, så länge vi får det. Vi borde inte lämna dem nu, när de har det svårt, och om vi inte kan lida med dem, så skall vi åtminstone stå som trovärdiga vittnen vid deras sida.